

Gemeente Ermelo 50 jaar (1972-2022)

door Theo Bunjes, de tweede burgemeester van Ermelo (1989-2000)

Gefeliciteerd met het 50-jarig bestaan van de gemeente Ermelo.

‘Ermelo, een dorp op de Veluwe, maar geen Veluws dorp.’

Rond 1850 is Ermelo een klein boerendorp. Het telt dan ongeveer 1700 inwoners, 300 in het dorp en 1400 in de buurtschappen. Door invloeden van buiten is het karakter van Ermelo in de loop van de tijd ingrijpend veranderd.

In de eerste plaats doordat Ermelo een zorgdorp wordt.

1884. Het Huis van Barmhartigheid voor de opvang van ziels- en lichaamskranken, van oude mensen die hulpbehoevend zijn en van aan tucht ontwende zonen van goeden huize, die ons ter terechtbrenging worden overgegeven. Bij de inwijding zei ds. Witteveen: “Het wordt een huis van erbarmen en Ermelo wordt nu Erbarmelo.”

1886. Veldwijk voor de verzorging van krankzinnigen en zenuwlijders (750 patiënten).

1891. 's-Heeren Loo en in 1911 ook Lozenoord voor de opvoeding en verpleging van idioten en achterlijke kinderen (1300 patiënten, de grootste instelling in Europa).

1907. Groot-Emaus voor de opvoeding van verwaarloosde, achterlijke kinderen.

De terminologie van destijds vinden we nu te hard. We spreken liever van zorg voor mensen met een beperking.

1926. Sonneheerdt voor de opvang van blinden en slechtzienden.

Ook noem ik het Ziekenhuis Salem van 1898 tot 1987.

In de tweede plaats door de recreatie vanaf 1900. Aanvankelijk hotels en pensions. Later vakantieparken, dat waren er in totaal 120 met ongeveer 5000 zomerhuizen.

Ik noem twee van die vakantieparken. De Camping De Paalberg, gesticht in 1914 door de YMCA en de AMVJ voor de Amsterdamse jongeren (aanvankelijk voor jonge mannen en sedert de dertiger jaren ook voor meisjes) en het Kamphuis Fijn-Oord, gesticht in 1946 door het stadsdeel Feijenoord van de Hervormde Gemeente Rotterdam-Zuid.

In de zomer is er hierdoor in Ermelo sprake van een verdubbeling van de bevolking.

In de derde plaats door defensie. In 1939 komt de Jan van Schaffelaarkazerne tot stand - die is overigens pas na de oorlog in gebruik genomen als kazerne - en in 1952 de Generaal Spoorkazerne voor de parate troepen. Dat betekende de vestiging van veel beroepsmilitairen, die vaak actief waren in het plaatselijke verenigingsleven. Veel dienstplichtigen hebben hier 'gelegen', dat waren eigenlijk ook inwoners van Ermelo, je mocht maar om de week het weekend naar huis.

Maar dat bruisende dorp Ermelo met op het laatst zo'n 20.000 inwoners was tot 1972 geen zelfstandige gemeente; het werd bestuurd vanuit Nunspeet.

Op 1 januari 2022 bestaat de gemeente Ermelo 50 jaar. Alle aanleiding om aan dit jubileum aandacht te besteden. Op 1 januari 1972 werd de voormalige gemeente Ermelo namelijk gesplitst in de huidige gemeente Ermelo en de gemeente Nunspeet.

Een samenvoeging van gemeenten is in de loop van de jaren een bekend verschijnsel. Het aantal gemeenten in Nederland telde in 1900 **1121**, in 1950 **1015**, in 1975 **842**, in 2000 **537** en in 2022 **344**.

Een splitsing van gemeenten is in deze periode daarentegen slechts één keer voorgekomen en wel de splitsing van de voormalige gemeente Ermelo. Ermelo met een oppervlakte van ongeveer 21.000 ha, gelegen rondom Harderwijk en Hierden; deze laatste twee met een oppervlakte van ongeveer 3400 ha. Nooit eerder vertoond is de splitsing van een gemeente van 40.000 inwoners in twee gemeenten van 20.000 inwoners.

De voormalige gemeente Ermelo.

Een diepe duik in de geschiedenis. Ermelo is vermoedelijk omstreeks het jaar 700 ontstaan. De eerste vermelding is gevonden in een oorkonde uit 855 als Irminlo. Omstreeks het jaar 1000 stond er in Ermelo een kerk die niet alleen voor de bewoners van deze plaats maar ook voor de Harderwijkers, de Nunspeetenaren, de Hierdenaren en de Hulshorsters bedoeld was. Al deze gehuchten vormden samen één kerkdorp (kerspel). Omstreeks 1200 traden Harderwijk en Hierden uit deze eenheid en in dezelfde tijd werden de schoutambten of scholtambten ingevoerd, waarbij de grenzen van het kerspel Ermelo en van het schoutambt Ermelo samen kwamen te vallen. Na de inlijving van het Koninkrijk Holland door het Franse Keizerrijk in 1810 maken de Fransen

op 1 januari 1812 van Ermelo en Nunspeet twee zelfstandige gemeenten. Na de buitenlandse overheersing brengen de Nederlandse autoriteiten, in hun ijver om alles wat door de Fransen werd aangericht weer ongedaan te maken, de oude situatie terug: per 1 januari 1818 vormen Ermelo en Nunspeet weer één gemeente. Ook werden toen Elspeet en Vierhouten aan de gemeente toegevoegd.

Het wapen van de gemeente Ermelo is bij besluit van de Hoge Raad van Adel van 20 juli 1816 bevestigd. Op het wapen diploma van de gemeente Ermello – in documenten uit die tijd wordt Ermelo veelal met een dubbele 'l' geschreven – staat vermeld: 'Van Lazuur, beladen met een beeld der Gerechtigheid in Goud'. De beschrijving van het wapen luidt als volgt: 'Het wapen bestaat uit het beeld der Gerechtigheid, de linkerhand rustende op een lictorenbundel (*een bundel van houten roeden die een bijl insluiten, bijeengehouden door een riem*), in de rechterhand een zwaard en een weegschaal, aan de voeten een eg en een ploeg als symbolen van de landbouwende bevolking. Het beeld is niet geblinddoekt. De kleuren zijn goud of een veld van lazuur (*diepblauw*). Tegenwoordig gebruiken we niet het woord Gerechtigheid, maar Vrouwe Justitia. Vrouwe Justitia van oorsprong de Romeinse godin der Gerechtigheid en naderhand de personificatie van het recht, doorgaans afgebeeld als een geblinddoekte figuur met in haar ene hand een weegschaal en in haar andere hand een zwaard.

Dit wapen van de gemeente Ermelo gaat vanaf 1818 gelden voor de samengevoegde gemeente Ermelo.

De gemeente krijgt weliswaar de naam Ermelo, maar Nunspeet is de belangrijkste kern (ook burgemeester Vitringa woont daar) en krijgt dus ook het gemeentehuis met het daarbij behorende ambtelijk apparaat. Dat betekende dat de Ermeloërs voor van alles en nog wat een lange tocht van ongeveer achttien kilometer per fiets of te voet moesten maken. De spoorlijn Amersfoort-Zwolle werd in 1863 aangelegd, Nunspeet kreeg toen direct een station, Ermelo pas in 1882. Per fiets was men ruim een uur onder weg en te voet wel drie en een half uur. Een lange tocht naar Nunspeet om de geboorte van een kind aan te geven, om te loten voor de dienstplicht, om de vergaderingen van de gemeenteraad bij te wonen, om voor de wet te kunnen trouwen, om belasting te betalen, enfin noem maar op. Voor elke aangelegenheid waarvoor je de gemeente nodig had, moest een Ermeloër een halve of soms een hele dag vrij nemen en zelfs toen in Ermelo in 1899 een hulpsecretarie werd geopend, kreeg men daar stevast van de dienstdoende ambtenaar te horen: "Kom volgende week nog maar eens terug, want uw zaak

moet eerst in Nunspeet worden besproken". De inwoners van Ermelo hadden het gevoel vanuit Nunspeet te worden geregeerd, ze voelden zich verwaarloosd en tweederangs.

Die hulpsecretarie is gevestigd in een pand aan de Stationsstraat, ter hoogte van de Torenlaan. In het pand, gebouwd in 1886, was een werkkamer, een burgemeesterskamer, een gemeentekamer en een woonhuis van de gemeentebode. In de aan de achterzijde gelegen gemeentekamer werden ook huwelijken voltrokken. Een bruidspaar kon niet hand in hand de kamer binnentreden omdat de gang daarvoor te smal was. Achter de hulpsecretarie bevond zich een gebouwtje met daarin de gevangenis (het kot) en ook de brandweerkazerne. De eerste steen werd gelegd door burgemeester Adriaan M. van Oordt op 1 juli 1886. Na de renovatie van het pand voor de damesmodezaak Golden Lady van Coby van der Meijden-Beerde onthulde burgemeester Ernst Veen op 4 september 1979 de tweede steen. Nadat de Golden Lady overgegaan was in handen van Geesje Smit, mijn toenmalige buurvrouw, had ik het genoeg de modezaak op 14 februari 1991 te heropenen, niet door de onthulling van een derde steen, maar van het schilderij van de Ermelose kunstenaar Harry van Zomeren. Deze hulpsecretarie functioneerde tot 1941. In dat jaar werd door de gemeenteraad het Rusthuis Witteveen, het Huis van Barmhartigheid, aangekocht en als hulpsecretarie in gebruik genomen.

Bij mijn onderzoek naar de totstandkoming van het station Hulshorst vond ik in een akte van overdracht van grond voor de aanleg van de spoorlijn Amersfoort-Zwolle uit 1862, de omschrijving 'kadastraal gelegen binnen het gebied Nunspeet'. Ook de Gemeente Atlas van de provincie Gelderland 1868 wijst in die richting. Deze bevat, naast een kaart van de gemeente Harderwijk, twee kaarten van de gemeente Ermelo, gedateerd 1867 en getekend door J. Kuyper, 'Gemeente Ermelo, c.a. 20195 Bunders, 5000 Inwoners'. Op de ene kaart de omschrijving 'Gemeente Ermelo, No. 1, kadastraal Gemeente Ermelo' en op de andere kaart 'Gemeente Ermelo, No. 2, kadastraal Gemeente Nunspeet'. Dit duidt erop dat Ermelo en Nunspeet toen binnen het kadaster twee zelfstandige eenheden vormden. Een verklaring hiervoor is dat hoewel het kadaster op 1 januari 1832 officieel is ingevoerd, het gehele grondgebied van Nederland al in 1811 in kaart gebracht is, toen Ermelo en Nunspeet nog twee zelfstandige gemeenten waren. De samenvoeging van beide gemeenten in 1818 heeft hierin geen wijziging gebracht.

In 1851 werd in Nederland de gemeentewet van kracht, een wet waarin het plaatselijk bestuur wordt geregeld. De gemeenteraad, bestaande uit democratisch gekozen vertegenwoordigers van de plaatselijk bevolking, kreeg het binnen de gemeenten voor het zeggen: in de grote gemeente Ermelo kon het touwtrekken tussen de vertegenwoordigers van Nunspeet en van Ermelo beginnen. Beide dorpen probeerden via hun eigen vertegenwoordigers zoveel mogelijk voorzieningen in de wacht te slepen en zagen er angstvallig op toe dat aan het andere dorp geen cent meer werd besteed dan aan de eigen plaats. Er waren voortdurend twistpunten. Regelmatig was er ruzie over straatlantaarns of over scholenbouw of over wegeaanleg.

Een bestuurlijk monstrum, een onhoudbare toestand. Burgemeester Vitringa zei er tijdens een raadsvergadering in 1863 het volgende van: “Wij begrijpen niet hoe het ooit in enig persoon of college kan zijn opgekomen om zo ver van elkaar verwijderde dorpen met derzelver verspreide buurtschappen te verenigen tot één gemeente en wel een gemeente zonder middelpunt, zonder betrekkingen tussen de ingezetenen onderling, zonder eenheid van belang.”

In 1964, een eeuw en een jaar later, drukken Gedeputeerde Staten van Gelderland het als volgt uit: “De interne moeilijkheden, welke het samengaan in één gemeente van beide op ongeveer achttien kilometer van elkaar gelegen dorpen met een eigen karakter en onderling afwijkende belangen veroorzaakt, bemoeilijken een krachtig op het belang van de gehele gemeente gericht beleid en hebben in feite al binnen het gemeentelijk bestuursapparaat organisatorisch tot verdeeldheid aanleiding gegeven. Een spoedige beëindiging van deze situatie is wenselijk.”

Terecht vestigen GS de aandacht op de verschillen tussen de twee dorpen Ermelo en Nunspeet, want juist die verschillen vormen, samen met de voor Ermelo niet te verkroppen concentratie van het bestuurlijk apparaat in Nunspeet, de basis van Ermelo's strijd voor zelfstandigheid. Ermelo heeft, doordat zich op haar grondgebied veel inrichtingen hebben gevestigd, door de jaren heen vers bloed binnengekregen, veel ontwikkelde en vrijdenkende mensen, terwijl Nunspeet erg behoudend is gebleven. Ermeloërs, zegt men, zijn lastiger dan Nunspeeters; in Ermelo zit kortom meer leven dan in Nunspeet.

De strijd voor zelfstandigheid van Ermelo is geen bevlieging geweest van de bevolking van deze plaats, maar een reactie op een situatie die chronisch fout was. Er zijn veel pogingen ondernomen om verbetering te brengen in die situatie, maar al die pogingen bleken niets dan lapmiddelen te zijn en waren daarom tot mislukken gedoemd. Een maatregel die aanvankelijk succes leek te

hebben en die de gemoederen ook lange tijd tot rust heeft gebracht, was de financiële splitsing van de gemeente in drie zelfstandige afdelingen: Ermelo, Nunspeet en Elspeet. Deze maatregel dateert van 1857: iedere afdeling was baas over z'n eigen geld, zowel de inkomsten als de uitgaven. De financiële splitsing heeft Ermelo geen windeieren gelegd. Terwijl Nunspeet door het grote aantal werkloze ingezetenen dreigde te verpauperen, beleefde Ermelo, ook weer door de inrichtingen die voor vast werk zorgden, gouden tijden. Het is niet voor niets dat Ermelo in die dagen 'het Genève van het Noorden' werd genoemd. Een vreemde situatie, één gemeente waarvan een deel armoe lijdt en een ander deel floreert. Terecht ging de Rijksoverheid met deze gang van zaken niet akkoord. Als de gemeente Ermelo in aanmerking wil komen voor een bijdrage uit het Werkloosheids-subsidiefonds, dan moest, zo besliste Den Haag, eerst de financiële splitsing ongedaan gemaakt worden. Dat gebeurde in 1937.

Pogingen tot splitsing.

In de loop van de jaren blijft de splitsing de aandacht vragen.

1887. In dat jaar ondernamen de Ermeloërs een eerste poging tot een volledige splitsing van de gemeente. Aanleiding tot dit streven was de beslissing van de toenmalige burgemeester Adriaan M. van Oordt om geen spreekuur meer in Ermelo te houden. De Ermeloërs kwamen hiertegen in het geweer. De provincie werd ingeschakeld en GS eisten een duidelijke uitspraak van de gemeenteraad over het al dan niet splitsen van de gemeente. De meerderheid van de raad zei uit financiële overwegingen nee tegen het voorstel. Wat de Ermeloërs in ieder geval met hun actie bereikt hadden, is dat de burgemeester zijn spreekuur weer invoert. Niet in Ermelo echter, maar eens per week in Harderwijk!

1935. Er verscheen een brochure van de plaatselijke V.V.V. en de Chr. Middenstandsvereniging met de titel: Waarom wenscht Ermelo den gemeentezetel. Daarin staat voor wie geen tijd heeft de gehele brochure te lezen het volgende: 'Nunspeet zit in nood, deels door eigen schuld, namelijk door niet vooruit te zien. Thans eischt Nunspeet dat Ermelo het uit den put trekt. Maar Nunspeet wil alle voordeelen die het heeft, behouden. Ermelo mag Asschepoes blijven. Dat is onrecht.'

1946. Na de oorlog werd de splitsingsgedachte nieuw leven ingeblazen. De kaarten lagen nu duidelijk anders, want ook Nunspeet, dat de dreiging van de overvleugeling door het snel groeiende Ermelo boven het hoofd voelde hangen, was nu voorstander van het creëren van twee zelfstandige gemeenten. Op 10 mei 1946 kwam de zaak uitvoerig in de gemeenteraad aan de orde en op

31 maart 1947 richtte de raad een officieel verzoek tot splitsing van de gemeente aan de Kroon. De Rijksoverheid stond niet afwijzend tegenover het verzoek en verzocht de provincie een wetsontwerp voor te bereiden. Dat gebeurde, in 1950 was het ontwerp van GS gereed, niets leek de splitsing in de weg te staan, totdat de minister van Binnenlandse Zaken plotseling liet weten dat hij de financiële consequenties van de splitsing onaanvaardbaar vond. Berekend was namelijk dat de splitsing gepaard zou gaan met meerkosten van 119.900 gulden per jaar. Ermelo liet een financieel onderzoek instellen en becijferde de meerkosten op 35.000 gulden per jaar. De minister ging overstag en diende - het was inmiddels 1957 geworden - het wetsontwerp in. De vaste Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken adviseerde de minister de splitsing van de gemeente Ermelo aan te houden en een algemene herziening van de gemeentegrenzen op de Noordwest-Veluwe voor te bereiden. De minister nam dit advies over en de splitsing was van de baan.

1953. In dat jaar is er sprake van een coup. Dan komt op de agenda van de gemeenteraad een voorstel van de Ermelose raadsleden om 400.000 gulden uit te trekken voor de bouw van een gemeentehuis en een ambtswoning voor de burgemeester in het dorp Ermelo. Omdat de Ermelose raadsleden in de meerderheid zijn leidt dat tot een besluit van de gemeenteraad. Voor de Nunspeeters was dit onaanvaardbaar. Toen iemand opmerkte dat Ermelo meer inwoners zou hebben dan Nunspeet, zei een Nunspeeter: "liepen die alle los?". Al spoedig werd het Actiecomité Behoud Gemeentehuis Nunspeet opgericht. Er waren twee opties: verhuizing van het gemeentebestuur of splitsing van Nunspeet en Ermelo. Ook in Nunspeet ontstond enige tijd later het Actiecomité Gemeentesplitsing.

1959. Op 23 december 1959 deden GS een herindelingplan voor de Noordwest-Veluwe het licht zien. Voorgesteld werd de gemeente Ermelo op te heffen, een nieuwe gemeente Nunspeet te vormen en het dorp Ermelo met omgeving bij Harderwijk te voegen. Dit gaf veel weerstand. De gemeenten liggen elkaar niet. De Ermeloërs zijn van oudsher gewend geweest op te kijken tegen de oude Hanzestad, die ooit een Academie heeft gehad en een eigen Munt en waarvan de trotse schepen de wijde wereldzeeën bevoeren. Maar op het moment dat Harderwijk door allerlei factoren, bijvoorbeeld door de afsluiting van de Zuiderzee, op zijn retour was, begon Ermelo mede door de vestiging van diverse inrichtingen en een tweetal kazernes tot bloei te komen. Ermelo werd, zoals gezegd, 'het Genève van het Noorden' en Harderwijk verwierf zich dankzij het koloniaal werfdepot de minder florissante bijnaam 'het Gootgat van Europa'. Het voorstel tot inlijving van Ermelo bij Harderwijk was afkomstig van

de provincie en er waren zwaarwegende planologische motieven in het geding: de provincie wilde Harderwijk zien uitgroeien tot de centrumgemeente van de Noordwest-Veluwe, tot een volwaardige kern tussen Amersfoort en Zwolle. Om dat te bereiken moest Harderwijk, dat zelf krap in zijn grond zit, zijn uitbreiding op Ermelo's grondgebied realiseren en moesten Harderwijk en Ermelo op den duur zelfs één conglomeraat gaan vormen. Het voorstel van GS werd door de minister van Binnenlandse Zaken van tafel geveegd.

Het gemeentebestuur van Harderwijk was natuurlijk wel een voorstander van het plan van GS. Dat gemeentebestuur had overigens al in 1921 een voorstel gedaan om de voormalige gemeente Ermelo in haar geheel samen te voegen met Harderwijk.

1962. In een nieuw plan van GS veranderde er niets voor Ermelo. De gemeenteraad en de minister reageerden als na het vorige plan en zo verdween ook dit werkstuk in de prullenmand.

1964. Het derde plan van GS, inhoudende dat de gemeente Ermelo wordt opgeheven, dat er een nieuwe gemeente Nunspeet wordt gevormd en dat Ermelo bij Harderwijk wordt ingelijfd. De provincie acht voor een harmonieuze en evenwichtige ontwikkeling van het gebied eenheid van bestuur en beleid van eminent belang. Dit is slechts verzekerd wanneer het gehele gebied in één gemeentelijk verband is ondergebracht. Daarom wordt de samenvoeging van Harderwijk en Ermelo voorgestaan. De oprichting van een geheel nieuw bestuursapparaat inclusief gemeentehuis te Ermelo, welke belangrijke financiële uitgaven zou vergen, wordt daarmee voorkomen. Hoewel vanuit het actiecomité 'Nunspeet Zelfstandig' op de Nunspeetse raadsleden druk wordt uitgeoefend hiermee akkoord te gaan, was de gemeenteraad solidair met Ermelo en in oktober 1964 werd met 16 tegen 5 stemmen dit voorstel afgewezen.

1966. GS kwamen met een vierde plan dat wat Ermelo betreft niet afweek van het vorige. Het plan werd door de Ermelose gemeenteraad weer afgewezen.

1968. Een vijfde plan en opnieuw moest Ermelo bij Harderwijk. Ook dit plan kreeg geen steun.

1969. Op 14 november 1969 maakt de minister van Binnenlandse Zaken, H.K.J. Beernink, bekend dat hij een wetsontwerp zal indienen tot opheffing van de gemeente Ermelo en tot instelling van twee nieuwe gemeenten Ermelo en Nunspeet. Om Harderwijk de kans te geven zich toch uit te breiden, moet

Ermelo het gebied Drielanden met een oppervlakte van zo'n 300 ha aan Harderwijk afstaan. Op 29 juni 1971 keurt de Tweede Kamer het herindelingsplan goed en op 14 september 1971, nadat er nog een kabinetswisseling heeft plaatsgevonden waarbij W.J. Geertsema het bewind over Binnenlandse Zaken van minister Beernink overnam, gaat ook de Eerste Kamer voor een met Ermeloërs en Nunspeters volledig bezette publieke tribune akkoord met het wetsvoorstel. De wet van 15 september 1971 verschijnt in het Staatsblad.

Op 24 november 1971 togen de Ermeloërs naar de stembus om afgevaardigden voor een eigen gemeenteraad te kiezen en op 1 januari 1972 is Ermelo zelfstandig. Met ingang van die datum zijn de Ermeloërs baas in eigen dorp.

De grens tussen de gemeenten Ermelo en Nunspeet was duidelijk; deze was immers al bepaald in 1811 door de kadastrale opmeting. De twee kaarten van J. Kuyper uit 1867 geven de situatie dus goed weer. Toch is in 1972 de grens op één punt gewijzigd. Het kasteel De Essenburg was gelegen op het grondgebied van de voormalige gemeente Ermelo en is toen aan Harderwijk toegevoegd.

Het actiecomité.

De vanuit de Ermelose bevolking gevormde actiecomités hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de totstandkoming van de zelfstandigheid. Enige initiatieven waren er in 1935. In 1959 werd het 'Actie-Comité Ermelo' opgericht. De initiatiefnemer was de architect Arie van der Meijden. Het comité bestond uit niet minder dan twaalf personen, t.w. A. van der Meijden, voorzitter, A. van Wilgenburg, vicevoorzitter, L. Bakker, secretaris, E. van der Kraats, penningmeester, S. van Dijk, Dr. A.J. Binnendijk, W. Loedeman, L. Kuiper, F. Leene, W. Hamstra, E. Schuur en A. van der Geest. Resultaten bleven echter uit en de animo van het comité ebde langzaam weg.

Maar toen in 1964 GS voor de derde keer met hun plannen kwamen om Ermelo en Harderwijk samen te voegen werd het actiecomité opnieuw leven ingeblazen. Op 22 september van dat jaar kwamen afgevaardigden van verenigingen, kerken, stichtingen en corporaties uit Ermelo en uit de buurtschappen Tonsel, Horst, Telgt, Staverden, Leuvenum, Speuld, Houtdorp, De Beek en Drie bijeen om gezamenlijk een manifest te ondertekenen en om steun te betuigen aan het actiecomité en aan de doelstellingen die het nastreefde. Het actiecomité zou, zoals werd vastgelegd, 'op waardige wijze' blijven streven naar zelfstandigheid van Ermelo.

De samenstelling van het Actie-Comité 'Ermelo-Zelfstandig' luidt als volgt.

Dagelijks Bestuur: W. Holtrop, arts te Ermelo, voorzitter, A. van Wilgenburg, landbouwer, 2e voorzitter, L. Bakker, garagehouder, secretaris, E. van der Kraats, Adj. OO b.d., penningmeester, J. Kraay, arbeider, lid, F. Leene, winkelier, lid en H. van der Wel, Maj. K.L., voorlichting. (7)

Leden: G. van Bentum, bakker, Joh. Bolhuis, drukker, A. Brons, landbouwer, G. Boks, boekhouder, D. Brons, landbouwer, A.J. Dronkers, vertegenwoordiger, L. Ebbers, rijwielhersteller, A. van der Geest, ambtenaar, H.J.J. Heida, advocaat, R. Holtrop, arts, L. Kuiper, landbouwer, G. Leene, predikant, W. Loman, pensionhouder, W. Loedeman, landbouwer, K. van der Meijden, architect, S. Paulus, winkelier, Y. Postma, winkelier, J. Tempel, winkelier, Th. Rijkers, Kol. b.d. der Mariniers en P. Wassink, loodgieter. (20)

Raad van Advies: Dr. A.J. K. Binnendijk, chirurg, Prof. Ir. A.R.H. Brouwer, em. hoogleraar, P.A. Schermbeek, ingenieur en Drs. A.H. Vellekoop, econoom. (4)

Vertegenwoordigers van het Jeugd-comité: A. Loedeman en H. Ruitenbergh. (2)

Wat een betrokkenheid, liefst 33 personen maakten deel uit van het actiecomité. Het waren wel allemaal mannen!

Tot voorzitter werd dus benoemd de Ermelose huisarts Willem Holtrop en als secretaris Bertus Bakker, ook wel genoemd Neus Bakker, de garagehouder die ook aan de wieg van het actiecomité van 1959 had gestaan. Deze twee personen vertegenwoordigden de twee pijlers waarop het actiecomité rustte: Willem Holtrop was de man van 'het hoofd', de man die met een oneindig geduld zakelijke argumenten vergaarde en op papier zette om daarmee de autoriteiten die Ermelo de zelfstandigheid niet wilden gunnen, van hun ongelijk te overtuigen; Bertus Bakker was de man van 'het hart', de aanvoerder van de groepering die middels vaak ludieke acties de aandacht op het Ermelose zelfstandigheidsstreven richtte en die ook zijn gevoelens van afkeer voor Harderwijk nimmer onder stoelen of banken stak. Van hem is de uitspraak: "Liever bedelaar in Ermelo dan miljonair in Harderwijk."

Huisarts Willem Holtrop is niet uit aversie tegen Harderwijk geëngageerd geraakt met het streven van het actiecomité, maar, zoals hij zelf zegt: 'uit woede over de politieke dogmatiek van Gedeputeerde Staten'. Het comité heeft vanaf zijn ontstaan Arnhem volledig links laten liggen; het heeft zijn acties uitsluitend op Den Haag gericht.

Aan de leden van de Staten-Generaal wordt een oproep gedaan om 'Ermelo zijn sterk begeerde zelfstandigheid te gunnen' en om een einde te maken aan het beleid van GS van Gelderland 'die het dorp Ermelo in zijn ontwikkeling afremmen en haar ontplooiingsmogelijkheden onthouden, die wél aan de gemeente Harderwijk worden gegund'. De oproep eindigt met een onverholven dreigement: 'Reeds hoort men stemmen opgaan, die spreken van

administratieve stakingen, sabotage van verkiezingen, ja zelfs van openlijk verzet'.

Het resultaat is bekend: Den Haag was eerder 'om' dan Arnhem, de 'lobbypolitiek' van het actiecomité heeft z'n vruchten afgeworpen. De Ermeloërs hebben het werk van het actiecomité gewaardeerd. Toen op 14 september 1971 de Eerste Kamer het licht definitief op groen zette voor Ermelo's zelfstandigheid, bereidde de bevolking de kernleden van het actiecomité na terugkeer uit Den Haag 's avonds een grootse ontvangst. De feestvreugde was groot. Vlaggen werden uitgestoken en geluidswagens maakten het blijde nieuws bekend. Een half jaar later, op 16 maart 1972, toen Ermelo's eerste eigen burgemeester werd geïnstalleerd, hief het actiecomité zichzelf op. Holtrop zei: "We hebben toen afgesproken dat het actiecomité in dampvorm zou overgaan; dat we onmiddellijk weer tot actie zouden overgaan als dat wenselijk was. We zijn, als bestuur van het opgeheven actiecomité, ook nog anderhalf jaar lang iedere week bijeen gekomen om de plaatselijke ontwikkelingen door te spreken en als er zich problemen voordeden, vroegen we ons steeds af: moeten we nu happen of niet."

De zelfstandige gemeente Ermelo.

Na 1 januari 1972 fungeerde de oud-burgemeester Langman van de voormalige gemeente Ermelo nog enige tijd als waarnemend burgemeester van Ermelo en van Nunspeet. Tot 16 maart 1972, de dag waarop Ernst Veen geïnstalleerd werd tot eerste burgemeester van de zelfstandige gemeente Ermelo. Op die dag vierden de Ermeloërs uitbundig hun 'onafhankelijkheidsdag'. De installatie groeide uit tot een ware happening, tot een feest waaraan werkelijk de hele Ermelose bevolking deelnam.

Grote vreugde. Maar de prijs van de zelfstandig wording was dat Ermelo het gebied Drielanden met een oppervlakte van 300 ha moest afstaan aan Harderwijk om die stad de kans te geven zich uit te breiden. Ik citeer oud-wethouder Eibert Kuiper uit het eindejaarsnummer 2021 van De Stentor: "De boeren die in dat gebied woonden voelden zich verraden door hun Ermelose dorpsgenoten. Jullie hebben ons verkocht, zeiden ze. Maar toen deze boeren werden uitgekocht door Harderwijk, hoorde je ze niet meer klagen", aldus Eibert Kuiper.

Ter gelegenheid van de zelfstandigheid schreef Hugo van der Wel, lid van het actiecomité, het boekje met de titel 'Een kort verhaal over de lange geschiedenis van Ermelo' voor alle schoolgaande kinderen van Ermelo. De tekeningen in het boekje waren van de hand van K. de Wit.

Eind 1972 werd een plaquette onthuld ter gelegenheid van de vorming van de nieuwe gemeente Ermelo. Daarop prijken de namen van de kernleden van het actiecomité 'Ermelo Zelfstandig'. Als eerste Arie van der Meijden, voorzitter van 1960 tot 1963, het jaar waarin hij overleed, vervolgens Willem Holtrop, voorzitter vanaf 1964, Bertus Bakker, secretaris, A. van Wilgenburg, lid, overleden in 1968, en Hugo van der Wel, lid.

Op 7 juni 1974, twee en een half jaar na de splitsing, kregen de leden van het dagelijks bestuur van het actiecomité tijdens een besloten en feestelijke bijeenkomst van het gemeentebestuur in het Boshuis in Drie, de onderscheiding die de gemeente verleent: de Zilveren Pauw. Niet alleen de heren Bakker, Holtrop, Kraay, van der Kraats, Van der Wel, Leene en postuum Van Wilgenburg werden op deze wijze geëerd voor hun bijdragen aan de totstandkoming van de zelfstandigheid van Ermelo, maar ook de oud-ministers Beernink en Geertsema en de oud-burgemeester Langman en de gemeentesecretaris Den Besten viel dezelfde eer ten deel.

De onderscheiding werd door het gemeentebestuur ook postuum toegekend aan de initiatiefnemer van het comité in 1959 Arie van der Meijden, maar om onbekende redenen niet uitgereikt aan zijn familie. Deze kwestie bleef de gemoederen bezighouden. In 1982 zond het comitélid Bertus Bakker een brief aan de gemeenteraad en gaf hij de oorkonde en de versierselen van zijn eigen onderscheiding terug. Hij deed dat uit protest tegen het feit dat de postume onderscheiding voor Van der Meijden destijds niet was uitgereikt aan diens familie. Naar zijn mening had Van der Meijden ten onrechte onvoldoende waardering gekregen voor zijn inzet. Volgens Bakker was het aan Van der Meijden te danken dat Ermelo niet een onderdeel van Harderwijk is geworden. De brief van Bakker was voor het gemeentebestuur aanleiding om in overleg te treden met de familie Van der Meijden. Het resultaat was dat in het jaar van het 10-jarig bestaan van Ermelo alsnog de Zilveren Pauw aan de familie Van der Meijden werd uitgereikt. Verder besloot de gemeenteraad op 22 juli 1982 als blijk van waardering aan het plantsoen aan de Horsterweg de naam 'Arie van der Meijdenplantsoen' te geven.

De opbouw van de nieuwe gemeente Ermelo.

Zoals gezegd, in de twintigste eeuw is het slechts één keer voorgekomen dat een gemeente is gesplitst: Ermelo.

De administratieve en technische problemen waarvoor het Ermelose bestuursapparaat zich geplaatst zag mogen uniek genoemd worden. Daarvoor bestond geen blauwdruk, alles moest worden geïmproviseerd. Binnen de

muren van het gemeentehuis zijn grote inspanningen verricht om de gemeente op poten te krijgen.

Enkele maanden voor de splitsing moesten de ambtenaren van de grote gemeente Ermelo bekend maken wat ze wilden, in Nunspeet blijven of naar Ermelo gaan. Het zijn vooral de jonge, ambitieuze ambtenaren geweest die voor Ermelo hebben gekozen.

Zij werden met vele problemen geconfronteerd. Een voorbeeld. Het hele archief en het bevolkingsregister van de grote gemeente moesten haarfijn uitgedroogd worden. Dossiers die uitsluitend op Ermelo betrekking hadden verhuisden in hun geheel naar die plaats, maar 'gemengde dossiers' moesten gefotokopieerd worden. Van de ongeveer 20.000 inwoners van de nieuwe gemeente werd aan de hand van oude gegevens een heel nieuw bevolkingsregister aangelegd.

Naast de afwikkeling van de nalatenschap van de oude gemeente en de administratieve opbouw van de nieuwe gemeente moest er beleidsmatig van alles gebeuren. Neem de begroting van het jaar 1972. Die had eigenlijk al eind 1971 door de raad vastgesteld moeten worden, maar toen bestond Ermelo nog niet. De inwoners van Ermelo hebben natuurlijk veelvuldig gemerkt dat er problemen waren. De wethouders konden tijdens hun spreekuren veelal niet direct antwoord geven op de gestelde vragen. Daarvoor moesten eerst dossiers geraadpleegd worden die in Nunspeet opgevraagd moesten worden. De beantwoording van brieven liet soms lang op zich wachten. Het opstellen van beleidsnota's van belangrijke zaken verliep stroef, hoezeer de gemeenteraad ook aanmaande tot spoed. De serviceverlening van het ambtelijk apparaat heeft de eerste jaren nogal wat te wensen overgelaten.

Zoals de ambtenaren van de jonge gemeente Ermelo tijd nodig hebben gehad om de diverse afdelingen op poten te zetten en naar behoren te laten functioneren, zo heeft 't ook vrij veel tijd gekost voordat de leden van de gemeenteraad - de feitelijke bestuurders van de gemeente - hun draai hebben kunnen vinden, voordat met andere woorden de gemeenteraad het daadkrachtig en slagvaardig orgaan is geworden dat het behoort te zijn. Het heeft de bestuurders van Ermelo geruime tijd ontbroken aan een samenhangende visie inzake de oplossing van diverse knellende vraagstukken. Voor de splitsing bestonden er nauwelijks politieke scheidslijnen binnen het bestuur van de gemeente. Er waren wel politieke partijen, maar de gemeenteraadsleden opereerden toch meer als vertegenwoordigers van hun kern. De Ermelose raadsleden waren vóór 1972 één in hun streven naar zelfstandigheid van Ermelo, maar toen dat doel eenmaal bereikt was, viel de eenheid weg. Ermelo was nog niet zelfstandig of de partijpolitiek deed er al z'n

intrede. En hoe! Partijen braken doormidden, raadsleden moesten het veld ruimen, nieuwe partijen ontstonden, oude partijen vernieuwden hun programma's en er diende zich een echte oppositiepartij aan, compleet met buitenparlementaire acties. Pas in 1975 en in 1976 is er een nieuwe eensgezindheid binnen het gemeentebestuur ontstaan.

In 1976 is door Arjeh Kalmann, destijds een bekend journalist van het Veluws Dagblad, een boekje geschreven met de titel 'BAAS OVER EIGEN DORP, Ermelo Vijf Jaar Onder Eigen Vlag', waaraan ik voor mijn verhaal het nodige heb ontleend. Aan het eind beschrijft hij de terugblik op die vijf jaar.

De terugblik van Ernst Veen, de eerste burgemeester van het nieuwe Ermelo: 'De eerste tijd verkeerden de Ermeloërs in de veronderstelling dat alles kon, dat ze ijzer met handen konden breken. Iedereen was grenzeloos optimistisch: nu de zelfstandigheid eindelijk bereikt was, zou Ermelo er wel eens keihard tegenaan gaan, zouden de Ermeloërs wel eens aan de buitenwereld tonen hoeveel zij op eigen kracht konden klaarspelen. Dit optimisme leefde zowel bij de bevolking, die plotseling allerlei voorzieningen eiste, als bij het gemeentebestuur dat meende al die eisen gemakkelijk te kunnen inwilligen. Na een jaar of twee kwamen we er achter dat ons tempo véél te hoog was, dat we veel te veel zaken tegelijk aan wilden pakken en dat er op deze manier bovenmenselijke inspanningen van de ambtenaren werden geëist. Na deze enthousiaste en eensgezinde periode brak er een tijdperk van Babylonische spraakverwarring aan: iedereen zag plotseling voor welke enorme problemen Ermelo gesteld stond en iedereen had z'n eigen visie op de oplossing van de problemen. In die periode waren binnen het gemeentebestuur alle elementen voor slaande ruzie aanwezig en dreigde Ermelo zelfs onbestuurbaar te worden. Het heeft heel wat energie en stuurmanskunst gevergd om Ermelo uit die chaos en in het rechte spoor te krijgen. Ik heb het idee dat we sinds kort - sinds we een gemeenschappelijke koers bepaald hebben - in dat rechte spoor zijn aangeland.'

De terugblik van Willem Holtrop, de oud-voorzitter van het Actie-Comité 'Ermelo Zelfstandig':

'Ermelo heeft de kleuter- en kindertijd duidelijk achter de rug, maar het gedrag van de nieuwe gemeente vertoont af en toe nog overduidelijk puberachtige trekken, bijvoorbeeld in de manier waarop de gevoelens af en toe hoog oplaaien: de ene keer is men smoorverliefd op elkaar, de andere keer heeft men slaande ruzie. Jammer vind ik, maar wel begrijpelijk, dat het tot de dag van vandaag niet al te best botert tussen Harderwijk en Ermelo, ongetwijfeld

een nasleep van de polarisatie van vóór de splitsing. Tussen Harderwijk en Ermelo bestaat nog steeds een zekere spanning hoewel er duidelijk vooruitgang te bespeuren is. Ermelo is misschien te veel met zichzelf bezig geweest, het gaat zich nu pas realiseren dat een aantal vraagstukken alleen via samenwerking met de regiogemeenten op te lossen is. Ik ben verder erg tevreden over de afgelopen vijf jaar. De grote winst van de zelfstandigheid is naar mijn idee dat we ons bestuur dichter bij hebben gekregen en dat wij er wat voorzieningen betreft enorm op vooruit zijn gegaan.'

Even een opmerking over de relatie tussen Ermelo en Harderwijk. Ik heb daaraan in mijn tijd altijd veel aandacht besteed. Ik herinner me wethouders die eendrachtig samenwerkten met hun collega's van Harderwijk; ik herinner me ook wethouders die je kon uitmaken voor 'Harderwijkerhaters'. Ik heb me altijd ingezet voor een goede relatie tussen beide gemeentebesturen. Dat werd in 1999 door het gemeentebestuur van Harderwijk gehonoreerd. Toen mocht ik tijdens de Harderwijkse Visserijdag optreden als admiraal. Het gemeentebestuur van Harderwijk heeft verder in 2000 op een bijzondere wijze van mijn vrouw en mij afscheid genomen en wel met een feestelijk diner in de Harderwijkse Vispoort.

Ook onder de bevolking konden sommige mensen de Harderwijkers niet uitstaan. Zo waren we eens bij een 50-jarig bruidspaar. De bruidegom zei: "Mijn kleindochter hoeft niet met een Harderwieker thuis te komen." Mijn vraag: "Hebt u daar iets over te zeggen?" De bruidegom: "Eigenlijk niet, maar ik wil niet hebben dat mijn vrouw in Harderwijk gaat winkelen, dat doet ze maar in Putten."

Tot slot het nawoord van Arjeh Kalmann, de schrijver van het genoemde boekje:

'Ermelo is eeuwenoud, maar staat pas vijf jaar op eigen benen. Een bejaarde kleuter is Ermelo dus, een uniek schepsel dat met veel vallen en opstaan heeft leren lopen en dat nu, het hoofd fier omhoog en af en toe struikelend over eigen benen, vooruit komt, stap voor stap.

Het verleden - en met name de strijd voor zelfstandigheid - heeft onmiskenbaar een stempel op de Ermelose dorpsgemeenschap gedrukt. Ermeloërs zijn minder gezagsgetrouw en meer weerbaar dan velen van hun streekgenoten, het gemeentebestuur probeert dicht bij de bevolking te staan en poogt de burgerij bij de besluitvorming te betrekken.

Ik ben geneigd om Ermelo te kenschetsen als een levendige en open gemeente. Wel voel ik de neiging om de niet aflatende aanvallen van het

gemeentebestuur op oppositiegroeperingen die zich niet voetstoots bij raadsbesluiten wensen neer te leggen, te kwalificeren als 'onvolwassenheid'. . Voor de karaktervorming van Ermelo zullen de komende jaren naar mijn mening van doorslaggevende betekenis zijn. Zo zal bijvoorbeeld moeten blijken of het nieuwe gemeentehuis het bestuur en de bestuurden inderdaad dichter bijeen brengt; of de eerste schuchtere contacten die onlangs tussen Harderwijk en Ermelo gelegd zijn, tot vruchtbare en hoogst noodzakelijke intergemeentelijke samenwerking zullen leiden; of het Ermelose gemeentebestuur bij machte zal zijn de uitgestippelde beleidsplannen in praktische maatregelen te vertalen.

Ik hoop en ik verwacht eerlijk gezegd ook, dat Ermelo de levendigheid en de openheid die voor de eerste vijf jaren van zelfstandigheid kenmerkend zijn geweest, zal blijven behouden. En ik hoop óók dat de Ermeloërs juist deze twee eigenschappen met zoveel overtuiging zullen uitdragen dat de hele Noordwest-Veluwe erdoor zal worden beïnvloed. Het zelfstandig worden van Ermelo is voor de Ermeloërs zelf tot dusver een zeer goede zaak gebleken. Wellicht kan in de toekomst gezegd worden dat de splitsing ook voor de regio heilzaam is geweest', aldus Arjeh Kalmann in 1976.

Tot slot.

Na de splitsing bleef het voormalige Huis van Barmhartigheid fungeren als gemeentehuis totdat in 1978 het nieuwe gemeentehuis tot stand kwam. De opening vond plaats door Z.K.H. Prins Bernhard.

Ermelo kreeg een eigen wapen en wel bij Koninklijk Besluit van 20 juli 1972, nr. 8. De beschrijving luidt: 'In azuur (hemelsblauw) een aanzienlijke pronkende pauw, in de rechterbovenhoek (heraldisch gezien) vergezeld van een Maltezer kruis, alles van zilver; een schildhoofd van goud, getralied met van de kruispunten uitgaande naar beneden gerichte, uitgebogen punten, alles van sabel (zwart). Het schild is gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee parels.' De pronkende pauw van Staverden, het Maltezer kruis vanwege het klooster St. Jansdal en de eg vanwege het agrarisch karakter van Ermelo in het verleden.

Toen het ontwerp van het gemeentewapen van de heraldicus en oud-burgemeester Gerlof Bontekoe aan de gemeenteraad werd voorgelegd, besloot de raad op voorstel van de S.G.P., gezien de overwegend protestants-christelijke signatuur van de gemeente, om het rooms-katholieke Maltezer kruis te vervangen door het protestantse Johanniter kruis. Hoewel er geen verschil in vormgeving bestaat tussen het Maltezer en het Johanniter kruis, werd door de Hoge Raad van Adel uit heraldisch oogpunt bezien de voorkeur

gegeven aan de in het ontwerp van het wapen gekozen omschrijving. Overeenkomstig dit advies is bij Koninklijk Besluit het Maltezer kruis toen alsnog in het wapen opgenomen.

Ook kreeg Ermelo een eigen vlag na advies van de Hoge Raad van Adel d.d. 25 mei 1973, nr. 73/154-33. De beschrijving luidt: 'Drie banen van geel, blauw en geel, waarvan de hoogten zich verhouden als 1 : 5 : 1, met op de blauwe baan aan de broekzijde - eigenlijk is het beter om van broekingzijde te spreken - een pronkende witte pauw en aan de vluchtzijde in de bovenhoek een wit Maltezer kruis ter hoogte van $\frac{1}{4}$ van de hoogte van de vlag.'

In 1997 vierden we het 25-jarig jubileum. Er was een klein comité, ook nu weer onder het voorzitterschap van Willem Holtrop. De Nieuwjaarsreceptie kreeg het thema 'Ermelo 25 jaar zelfstandig'. De Ermelose afgezanten van gezondheidszorg, woningbouw, onderwijs, defensie, sport, muziek en middenstand konden zich op hun eigen manier manifesteren. Ook was er een fototentoonstelling, die de belangstelling kreeg van het college van Harderwijk. Er werd een reünie van gemeentebestuurders uit die 25 jaar gehouden. Er verscheen een boek met de titel 'Ermelo, Door deling zichzelf' van Hans van Dijk en Cor Kortenhoeven. Drumfanfare EDG bood de bevolking van Ermelo een jubileumconcert aan. Ten slotte bakten de Ermelose bakkers een jubileumtaartje, niet zo maar en taartje, maar een bosbessencakepauwen-taartje.

Zoals in het begin gesteld, is het aantal Nederlandse gemeenten sedert 1900 drastisch teruggelopen, van 1121 tot 344, dus een vermindering van 777 gemeenten. Het ziet er naar uit dat dit proces wordt voortgezet.

Ik las in de NRC (van 19/20 februari 2022): 'Fusies van gemeenten leveren geen geld op, de voorzieningen gaan er niet op vooruit, de dienstverlening aan burgers neemt af, de opkomst bij verkiezingen daalt. Bestuurders vergeten vaak dat burgers ook ergens bij willen horen. Het is fijn dat burgers in een complexe wereld lokaal iets hebben waar ze wel grip op hebben.

Als Nederland in dit tempo gemeentelijke grenzen gegumd, berekende de Groningse hoogleraar Maarten Allers, dan is er in 2050 nog één gemeente over.' De huidige gemeenten zijn veelal niet in staat de door het rijk gedecentraliseerde taken te vervullen en daarom genoodzaakt met andere gemeenten samen te werken. Een voorbeeld. De gemeenten Harderwijk en Ermelo samen met de in de provincie Flevoland gelegen gemeente Zeewolde behartigen via het samenwerkingsorgaan Meerinzicht de jeugdzorg, de wet maatschappelijke ondersteuning en de inning van gemeentelijke belastingen.

Het orgaan telt 400 medewerkers. In de gemeenteraden bestaat onvrede over het feit dat de gemeenten onvoldoende vat hebben op Meerinzicht.

‘Den Haag blijft maar taken doorschuiven die gemeenten niet aankunnen. Het ontbreekt aan visie op het openbaar bestuur.’

Nu is het 50 jaar geleden, de splitsing van Ermelo en Nunspeet. Ermelo bestaat nog. Destijds werd het zo verwoord: ‘De partner waar Ermelo vanaf wilde heette Nunspeet, de vrijer die Ermelo zich van het lijf wilde houden was Harderwijk.’

Bronnen:

BAAS OVER EIGEN DORP, Ermelo Vijf Jaar Onder Eigen Vlag, Arjeh Kalmann, Ermelo, 1976
Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe, Ermelo, o.m. Collectie Willem Holtrop (1944-1998)
Oudheidkundige Vereniging ‘Ermeloo’, Ermelo